

THEORETICAL EXCURSION TO RESEARCHES OF THE PROBLEM OF SUBJECTIVE WELL-BEING OF PERSONS WITH HEARING IMPAIRMENTS

<https://doi.org/10.37096/SHDISJ-22-1.1-0005>

Diana Mykoliuk

ORCID ID: 0000-0002-9917-9607

Kateryna Miliutina

ORCID ID: 0000-0003-0013-2989

Abstract

The article considers the theoretical foundations of the study of the problem of the subjective well-being of persons with hearing impairments, provides conceptual and operational models of the dissertation research, which are based on the scientific developments of well-being as a theoretical problem by E. Diner, K. Riff, R. Ryan and E. Desi, M. Seligman, O. Vlasova, L. Serdiuk, I. Danyliuk, T. Danylchenko and others and a study of individual factors of the well-being in persons with hearing impairments by Mousley V.L and Chaudoir S, M. Chapman, and J. Dammeyer et al.

A number of social and psychological factors of the subjective well-being of persons with hearing deprivation are distinguished, such as: handicap, self-esteem, anxiety, frustration, rigidity, "I-Concept", level of social support; demographic factors that simultaneously affect the subjective well-being of a person with hearing impairment, in particular the level and time of hearing loss, article, age, type of language used by persons with hearing impairment, as well as medical hearing aids, socialization conditions (type of educational institution, family socialization, broadcasting environment).

A number of methods that will be used in the empirical study have been translated from English: 1. Rosenberg Self-Esteem Scale (Rosenberg, 1965). 2. Satisfaction with Life Scale by E. Diener (Diener, Emmons, Larsen, Griffin, 1985). 3. Multidimensional Scale of Perceived Social Support (MSPSS) by G. Zimet ((Zimet et al., 1988). 4. Hearing Handicap Inventory for adults (HHIA) (Newman, Weinstein, Jacobson, et al., 1991). 5. Ryff's Psychological Well-Being Scales (PWB) (Ryff, 1989). 6. Projective Test of M. H. Kuhn, T.S. McPartland "Who am I"(Kuhn M. H., McPartland T. S.,1954). 6. The Deaf Identity Development Scale by N.S.Glickman and J. C. Carey (DIDS) (Glickman, Carey, 1993) . "Self-Assessment of Mental States according to G. Eysenck"(Raigorodskiy, 2001). An author's questionnaire was created for respondents with the hearing impairments (it includes information about age, gender, education/work, information about parents, relationships, degree of hearing loss, use of hearing aids/cochlear implants, etc.).

It is justified to conduct a pilot study in order to check the reliability of the measured scales of the selected methods. The study of the well-being of a person with the hearing impairment is planned to be carried out through the cultural identity of such persons. The RStudio programming language will be used to calculate the obtained data.

Key words: Subjective well-being, psychological well-being, social and psychological factors of the subjective well-being, cultural identity.

Анотація

У статті розглядаються теоретичні засади дослідження проблеми суб'єктивного благополуччя осіб з порушеннями слуху, надаються концептуальна та операціональна моделі дисертаційного дослідження, в основу яких покладено наукові розробки благополуччя як теоретичної проблеми Е. Дінера, К. Ріфф, Р.Раяна і Е. Десі, М.Селігмана, О. Власової, Л.Сердюк, І.Данилюка, Т.Данильченко та ін. та дослідження окремих чинників благополуччя в осіб з порушеннями слуху, здійснені Mousley V.L і Chaudoir S, M. Chapman, і J. Dammeyer та ін.

Виокремлюється ряд соціальних та психологічних чинників суб'єктивного благополуччя осіб зі слуховою депривацією, такі як: гандикап, самооцінка, тривожність, фрустрація, ригідність, «Я-концепція», рівень соціальної підтримки; демографічні чинники, які безпосередньо впливають на суб'єктивне благополуччя осіб з порушеннями слуху, зокрема рівень й час втрати слуху, стать, вік, тип мови, які користуються особи з порушеннями слуху, а також своєчасне медичне слухопротезування, умови соціалізації (тип навчального закладу, сімейна соціалізація, мовленнєве середовище).

Здійснено переклад з англійської мови ряд методик, які будуть застосовуватися в емпіричному дослідженні: 1. Шкала визначення самооцінки М.Розенберга (Розенберг, 1965). 2. Шкала задоволеності життям Е.Дінера (Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., Griffin, S., 1985). 3. Шкала соціальної підтримки Г. Зімета та ін. (Zimet et al., 1988). 4. Опитувальник гандикапу у дорослих з порушеннями слуху (оригінальна назва –Hearing Handicap Inventory for adults (ННІА) (Newman, Weinstein, Jacobson, et al., 1991). 5. Опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф (Ryff, 1989). 6. Проективний Тест М. Куна, Т.Макпартленда «Хто Я» (Kuhn M. H., McPartland T. S.,1954).7. Шкала розвитку глухої ідентичності Н. Глікмана та ін. (Glickman, Carey, 1993). Тест «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка (Райгородський, 2001). Створено авторську анкету для респондентів з порушеннями слуху (містить інформацію про вік, стать, навчання/працевлаштування, відомості про батьків, стосунки, ступінь втрати слуху, застосування слухових апаратів/ кохлеарних імплантів тощо).

Обґрунтовується проведення пілотажного дослідження з метою перевірки надійності вимірюваних шкал обраних методик. Дослідження благополуччя осіб з порушеннями слуху планується провести через визначення культурної ідентичності таких осіб. Для обчислення отриманих даних буде застосовано мову програмування RStudio.

Ключові слова: суб'єктивне благополуччя, психологічне благополуччя, соціальні та психологічні чинники суб'єктивного благополуччя, культурна ідентичність.

Вступ

Україна - демократична соціальна держава. Це закріплено у статті 1 Конституції України (Конституція України, ст.1). Це означає, що наша держава визнає людину найвищою соціальною цінністю, забезпечує створення гідних умов життя людей, здійснює соціальний захист осіб з інвалідністю, забезпечує створення для них прав і можливостей нарівні з іншими громадянами (Закон

України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»; преамбула Закону). Отже, дослідження питань благополуччя, визначення чинників та засобів для його досягнення завжди будуть актуальними.

У демократичному суспільстві існуватиме також запит на створення сучасних просвітницьких програм для різних верств населення та програм психологічного супроводу осіб з інвалідністю, у тому числі й осіб зі слуховою депривацією.

Для формування в майбутньому психологічного супроводу осіб з порушеннями слуху, необхідно дослідити та емпірично підтвердити, які саме соціальні та психологічні чинники впливають на суб'єктивне благополуччя таких осіб, а які є несуттєвими.

Мета

Метою статті є теоретичне обґрунтування соціальних та психологічних, чинників суб'єктивного благополуччя в осіб з порушеннями слуху; створення концептуальної та операціональної моделей дисертаційного дослідження.

Основні методи дослідження

В історичному розвитку науки, на думку В.Стьопіна, можна виділити три типи наукової раціональності: класична, некласична й постнекласична (Стьопін, 2017). Сучасний постнекласичний тип наукової раціональності, в якому ми проводимо свої дослідження, відкриває широкі перспективи у використанні в психології нових сучасних методів дослідження, насамперед, статистичних, і разом з тим, дозволяє використовувати методи дослідження, напрацьовані ще в період класичної і некласичної типів наукової раціональності. Продовжуючи традиції Київської філософської психологічної школи XIX- початку XX століття, ми вважаємо за потрібне подальше вивчення провідних ідей і принципів пізнання людини, започаткованими славетними представниками Київського університету імені Святого Володимира. І, перш за все, Густава Шпета, філософа, культуролога, літературознавця, методолога соціогуманітарних наук. Густав Шпет вважав, що органічному становленню особистості найбільш сприяє культура, носіями якої виступають, насамперед, мова і мистецтво. При цьому мова розглядається як один із найважливіших методів наукового дослідження особистості, її емоцій, соціального оточення і культури (Власова, 2019). На думку Г.Шпета: «Мова виражає як соціальні, так й одиничні дії розуму, але первинне і пряме призначення мови – виражати перші. І це до такої міри, що соціальні операції не можуть існувати, не будучи виражені в словах і знаках, з одного боку, і не будучи пізнані з іншого боку» (Цит. за Власова, 2019: 10).

Вивчення благополуччя осіб з порушеннями слуху через мову, якою вони спілкуються в повсякденному житті (українську жестову мову, українську усну та письмову, чи використовують і тут й іншу) та належність до певної культурної ідентичності (культури Глухих, культури чуючих, бікультурної належності, маргінальної (невіднесення себе до жодної з культур) є раціональним і слухним.

Тим більше, ряд сучасних досліджень, проведених в різних країнах світу, показав, що існує певний зв'язок між благополуччям і культурною ідентичністю осіб з порушеннями слуху.

Отже, основними методами дослідження благополуччя осіб з порушеннями слуху є використання методів класичної, неklasичної і постнекласичної раціональностей у їх сучасному переосмисленні.

Теоретичні основи дослідження

Психологічний зміст суб'єктивного благополуччя особистості є багатоаспектним і часто досліджуваним феноменом у сучасній психологічній науці. Незважаючи на те, що дослідження проходять вже не одне десятиліття, але єдиного загальноприйнятого визначення так і не розроблено, як не існує й повного переліку чинників, що впливають на благополуччя особистості. У сучасній психологічній науці благополуччя продовжує досліджуватися як теоретична проблема, а також йде накопичення емпіричного матеріалу, де кожен дослідник формулює своє визначення феномену і дає перелік складових і чинників, перевірених емпіричним шляхом.

У даній статті ми не ставимо за мету проаналізувати всі існуючі дослідження з питань суб'єктивного благополуччя, а тільки проаналізувати ті, що стали основним підґрунтям для створення власних концептуальної та операціональної моделей дослідження.

Вплив культурної ідентичності на психологічне благополуччя в осіб з порушеннями слуху дослідили М. Charman, J. Dammeyer. (Charman, Dammeyer, 2017). Зв'язок між стигмою й психологічним благополуччям у дорослих з глухотою досліджували V. Mousley, S. Chaudoir (Mousley V.L, Chaudoir S, 2018). Проте майже відсутні наукові розробки вичерпного переліку соціально-психологічних чинників, які суттєво впливають на суб'єктивне благополуччя осіб з порушеннями слуху. (Charman, Dammeyer, 2017; Mousley V.L, Chaudoir S, 2018).

Суттєвим для визначення чинників суб'єктивного благополуччя осіб з порушеннями слуху є поділ існуючих концепцій благополуччя на гедоністичні та евдемоністичні, за К.Ріфф (Цит. за Раян, Десі, 2000).

Найбільш відомою і цитованою в науковій літературі є гедоністична модель суб'єктивного благополуччя Е.Дінера. До його моделі входять три компоненти: задоволеність життям, відсутність негативного афекту, наявність позитивних емоцій (Дінер, 1985; Дінер, 2009).

Протягом життя вчений удосконалював «суб'єктивне благополуччя» як концепт і шукав шляхи його вимірювання. Важливими для нашого дослідження є його висновки про те, що благополуччя - це відносно стабільна конструкція; екстраверсія сприяє позитивному сприйманню подій, нейротизм – навпаки – негативному, зміни в житті не впливають на довгострокову задоволеність життям, оскільки люди мають стійкі особистісні риси (Magnus K., 1991). В останніх публікаціях Е. Дінер виділив ще четвертий компонент: задоволеність життям у конкретних сферах життя: задоволеність працею, шлюбом, дозвіллям, своїм здоров'ям (Schimmack U., 2008).

Найбільш відомою евдемоністичною моделлю благополуччя є модель психологічного благополуччя К.Ріфф. До неї входять 6 елементів: прийняття себе; контроль над обставинами; позитивні стосунки з іншими; наявність мети в житті; особистісне зростання; самодетермінація (Ріфф, 1989; К.Ріфф, М. Keyes, 1995).

Розроблені вказаними авторами методики, таких як шкала задоволеності життям Е.Дінера, опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф увійшли до операціональної моделі нашого дослідження.

Е. Дінер та К.Ріфф дотримувалися думки про те, що демографічні чинники, такі як охорона здоров'я, прибуток, рівень освіти, сімейний стан дають незначне відхилення при вимірюванні благополуччя (Дінер, 2003: 91).

При дослідженні осіб з порушеннями слуху ми припускаємо, що деякі демографічні чинники можуть суттєво впливати на рівень суб'єктивного благополуччя, а саме: рівень доступу до якісної медицини та сучасного слухопротезування, рівень освіти та, особливо, тип навчального закладу, де вона була отримана.

Важливими при дослідженні осіб зі слуховою депривацією є висновки Р.Раяна і Е. Десі, висловлені ними в теорії самодетермінації. Саме соціальний контекст є важливим для такої категорії осіб. Якщо середовище сприяє задоволенню потреб, то це підвищує рівень їх благополуччя і життєвих сил людини, в іншому випадку – рівень благополуччя знижується (Раян, Десі, 2001).

М. Селігман вважав, що рівень суб'єктивного благополуччя залежить від позитивних емоцій, емоційної стійкості, ентузіазмом, любов'ю до себе, переживання позитивних думок і позитивного ставлення до навколишнього світу, власного минулого, сьогодення та майбутнього (Селігман, 2006; Ларсен, Дінер, Еммонс, 1985.). Ми висуваємо припущення, що саме цих компонентів суб'єктивного благополуччя не вистачає більшості осіб із слуховою депривацією. С. Любомирські вважає, що щаслива людина більш соціальна, має сильну імунну систему, кращі навички вирішення конфліктних ситуацій (Любомирські, 2005). Проведене нами пілотажне дослідження щодо визначення копінг-стратегій, які застосовують особи з порушеннями слуху; дослідження показало застосування більшостю досліджених дезадаптивних копінг-стратегій, таких, як втеча-уникання у вирішенні внутрішньоособистісних конфліктів.

Висновки, зроблені Т.В. Данильченко про значний вплив соціального середовища на зміст та особливості інтерпретації соціальної інформації, є, на нашу думку, актуальними при дослідженні вибірки, що буде складатися з осіб з порушеннями слуху, оскільки стандарти порівняння до певної міри відображають і культурні цінності та норми суспільства, в якому людина живе, або тих соціальних груп, до яких вона себе відносить (Данильченко, 2016).

Для нашого подальшого дослідження важливим є висновок, зроблений Л.З.Сердюк, яка, погоджуючись з Р.М. Райан і Е. Десі, наголошує на тому, що хвороба «часто викликає функціональні обмеження, які зменшують можливості для задоволеності життям. Тому суб'єктивна життєздатність співвідноситься не тільки з такими показниками психологічного благополуччя як автономія і позитивні взаємини із оточенням, але й з фізичними симптомами» (Сердюк, 2021: 8).

Сучасні дослідники суб'єктивного благополуччя особистості дають ґрунтовні й об'ємні за обсягом визначення цього феномену. Так, Л.З. Сердюк, розширила структуру благополуччя значеннями майбутньої перспективи «та

особистісних прагнень, системи ставлень людини до себе та інших, самоефективності, мотивації самореалізації, що робить їх компонентом структури психологічного благополуччя» (Сердюк, 2021: 12; Serdiuk, 2011; Сердюк, 2017).

На думку Л.З. Сердюк, психологічне благополуччя можна визначити як інтегральний показник ступеня спрямованості особистості на реалізацію основних компонентів позитивного функціонування, а також рівня реалізованості цієї спрямованості, що суб'єктивно виражається у відчутті щастя, задоволеності собою і власним життям. Як інтегральне особистісне утворення, психологічне благополуччя функціонує в динаміці і тому є мотиваційним параметром особистості, рівень вираженості якого залежить від реалістичності, структурованості, цілісності (узгодженості минулого, теперішнього і майбутнього), системи ставлень людини та життєвої перспективи, що передбачає цілі, плани, цінності і прагнення (Сердюк, 2021: 12).

І.В. Данилюк визначив психологічне благополуччя як (Данилюк, 2021: 155) «динамічну сукупність психічних властивостей особистості, які забезпечують злагодженість між вимогами людини й суспільства, що є одним із першорядних умов вдалої самореалізації; передбачає зацікавленість у існуванні, самостійність міркувань та ініціативу, уподобання в певній галузі діяльності, активність і незалежність; відповідальність і спроможність до ризику, віру в себе і повагу до іншого, розбірливість у засобах досягнення мети, здатність до сильних почуттів і переживань, усвідомлення власної індивідуальності. Саме погодженість мотивів, цілей, цінностей людини із вимогами навколишнього середовища й внутрішніми можливостями особистості в психології трактується як умова і прояви психологічного благополуччя. Позитивне психологічне функціонування є тільки основою або базою психологічного благополуччя. На думку автора, усвідомлення й розуміння суті психологічного благополуччя є позитивним чинником, який змушує величезні маси людей більше уваги приділяти своєму власному психологічному стану, що, зокрема, запускає позитивні зрушення у способі життя (поведінці) і своєчасне звертання по допомогу й підтримку при виникненні проблем психічного здоров'я» (Данилюк, 2021: 155).

Вказані визначення є дуже цінними, для сучасних дослідників конструкту благополуччя, оскільки складові, що входять до визначень, як правило, емпірично вивірені.

Сучасна психологічна наука виокремлює такі соціально-психологічні чинники психологічного благополуччя: «... безпека і комфортність домашнього середовища; атмосфера любові, що характеризується сімейними радіощами, близькістю і гармонією; відкритість і довірливість міжособистісних взаємин; батьківський контроль і включеність в життя дітей; відчуття значущості в сім'ї; сімейна підтримка відносин з людьми і видів діяльності дітей за межами сім'ї» (Joronen, & Astedt- Kurki, 2005; Сердюк, 2021: 11).

Суб'єктивне благополуччя німецькі дослідники (Luhmann M., Krasko J., Terwiel S., 2018) розглядають як багатоаспектний конструкт, що містить як емоційні, так й когнітивні складові благополуччя, а також необхідність дослідження суб'єктивного благополуччя у короткостроковій та довгостроковій

перспективі. Суб'єктивне благополуччя має динамічні і стабільні характеристики особистості.

Для дослідження осіб з порушеннями слуху, необхідно розглянути, крім благополуччя, ще декілька психологічних конструктів, зокрема типи культурної ідентичності Н. Глікмана. Ним виділено такі типи культурної ідентичності осіб з порушеннями слуху, як: глуха ідентичність, чуюча ідентичність, бікультурна ідентичність та маргінальна. До глухої ідентичності належать особи з порушеннями слуху, які ототожнюють себе зі спільнотою Глухих; до чуючої відносяться особи із втратою слуху, які володіють усною та письмовою мовами; до бікультурної ідентичності відносимо тих осіб з порушеннями слуху, які володіють жестовою і усною мовами і вільно почуваються як в глухій, так і чуючій спільнотах. Маргінальна – особи з порушеннями слуху, які не відносять себе до жодної із згаданих ідентичностей (Глікман, 1993).

При дослідженні осіб з порушеннями слуху важливим є гандикап. Гандикап – «психологічний комплекс, індивідуальне, внутрішнє прийняття себе людиною з особливими потребами, деформований образ “Я” під впливом функціональних обмежень особистості» (Ставицький, 2011: 33).

На думку О.О. Ставицького гандикап розглядається «як стан, при якому поєднання фізичних, психологічних чи соціальних якостей та процесів ускладнює пристосування людини, не дозволяє їй досягнути оптимального рівня розвитку і функціонування» (Ставицький, 2012: 781). Хоча комплекс гандикапу зустрічається не у всіх осіб з інвалідністю, у тому числі й по слуху. Він є тільки тоді, коли особа з інвалідністю «сприймає себе як людину неповноцінну, нездатну адаптуватися до умов, викликаних інвалідизацією, має низьку самооцінку та схильний до самоізоляції» (Ставицький, 2012: 782).

Що стосується досліджень благополуччя в осіб з порушеннями слуху, то їх у світі не так багато, вони проводяться на невеликих вибірках і досліджуються, як правило, вплив одного- трьох чинників благополуччя таких осіб.

Так, Karen Muñoz , Kelsey Vaughman, Alex Meibos , Clarissa W. Ong, Michael P. Twohig провели онлайн-опитування за допомогою методу поперечного зрізу серед респондентів з глухотою й приглухуватістю. Загальний обсяг вибірки – 200 й 69 пройдених опитувань були включені в аналіз даних. Автори досліджували психологічне благополуччя респондентів з порушеннями слуху. (Muñoz , Vaughman, Meibos , Ong, Twohig, 2021).

Результати опитування показали, що більшість (~70–80%) відповідей респондентів були нижчими за клінічні межі психологічного дистресу, самоефективності, якості життя, загального благополуччя, функціонування та задоволеності стосунками, а решта – між легкими до серйозних клінічних меж. (Muñoz , Vaughman, Meibos , Ong, Twohig, 2021).

Таким чином, майже всі респонденти з глухотою й приглухуватістю мали позитивні показники психосоціального благополуччя. Науковці зазначають, що своєчасний скринінг пацієнтів з порушеннями слуху, що також вивчає психологічну гнучкість таких осіб, можна включити до стандартних практик лікування слуху, щоб допомогти клініцистам визначити осіб із значною втратою

слуху, яким може бути корисна додаткова підтримка (Muñoz, Vaughman, Meibos, Ong, Twohig, 2021).

Хорватські вчені (Nemčić, Bradarić-Jončić, 2016) вивчали психологічні зв'язки між типом культурної ідентифікації респондентів із глухотою й приглухуватістю із самооцінкою, задоволеністю життям і психічним здоров'ям таких осіб. Загальний обсяг вибірки склав 443 досліджувані із глухотою й приглухуватістю, віком від 18 до 87 років. Автори застосували у науковому дослідженні такий психодіагностичний інструментарій: шкала на визначення глухої акультурації Maxwell-Mc Saw D. та ін., 2011; шкала самооцінки Розенберга; шкала задоволеності життям Е.Дінера; окремо вибрані 4 субшкали з короткого опитувальника здоров'я для вимірювання психологічного благополуччя респондентів з порушеннями слуху (Nemčić, Bradarić-Jončić, 2016).

Результати психологічного дослідження серед таких респондентів показали, що культурна ідентифікація респондентів з порушеннями слуху з культурою глухих має значущий позитивний показник на їх самооцінку, задоволеність життя й психологічного здоров'я. Респонденти, які мають культурну ідентифікацію з культурою тих, хто чує, а також ті, хто мають обидва культурні ідентичності (одночасно й культурна ідентичність з культурою тих, хто чує, і культура глухих, або бікультурали) мають знижену самооцінку. Найвищі показники задоволеності життям – в респондентів з бікультурною ідентичністю. Досліджувані з порушеннями слуху, що мають маргінальну ідентифікацію (невіднесення до жодних культур) мають найменші показники задоволеності життям, знижену самооцінку та низький рівень психологічного здоров'я у таких осіб (Nemčić, Bradarić-Jončić, 2016).

Цікавими є дослідження, здійснені вченими (Mulderigg, Rogers, 2019) університету Мак Евана, які також вивчали зв'язок типу культурної ідентифікації респондентів з порушеннями слуху та рівнем задоволеності життям таких респондентів.

Учасники дослідження проходили он-лайн методики, такі як: шкала розвитку глухої ідентичності Н. Глікмана; шкала на визначення глухої акультурації Maxwell-Mc Saw, шкала задоволеності життям Е. Дінера. Взяли участь в онлайн-опитуванні 20 респондентів із слуховою депривацією. Були отримані такі результати емпіричного дослідження: найвищий рівень задоволеності життям мають респонденти з бікультурною ідентифікацією, середній рівень задоволеності життям – в респондентів з маргінальною ідентичністю, а найгірші показники задоволеності життям показали респонденти з ідентифікацією культури тих, хто чує (Mulderigg, Rogers, 2019).

Отже, автори у своїй статті «Deaf Cultural Identification, Cochlear Implants, and Life Satisfaction» довели, що дійсно існує зв'язок між типом культурної ідентифікації та задоволеністю життям. Саме респонденти з бікультурною ідентифікацією мають достатньо високі показники задоволеності життям (Mulderigg, Rogers, 2019).

Mousley V.L, Chaudoir S. R вивчали зв'язки між стигмою і благополуччям і з'ясували основні причини існуючих відмінностей у глухих популяціях.

Учасниками дослідження були студенти і випускники Галаудетського університету (спеціалізований вищий навчальний заклад для студентів із значними порушеннями слуху), всього респондентів 171, віком 18-29 років, з них 107 – учасники жіночої статі. Дослідження було організовано в он-лайн форматі. Респонденти заповнили письмову згоду на проходження психологічного дослідження і пройшли опитування з питань культурної ідентичності до культури глухих і володіння жестовою мовою. Більшість учасників 65 % належать до культури глухих і володіють жестовою мовою; 9,3% мають діагноз глухоти; 18,1% респондентів мають приглухуватість (Mousley, Chaudoir, 2018). Учасники дослідження заповнили такі методик: шкала депресії (CESD; Radloff, 1977), науковці вивчали в респондентів ступінь проявів депресивних симптомів за останній тиждень; шкала оцінки тривоги (STAI-T; Spielberger, Gorsuch, Lushene, Vagg, & Jacobs, 1983); шкала якості життя (складена Всесвітньою організацією охорони здоров'я, Harper, 1991); тест на виявлення розладів, пов'язаних із споживанням алкоголю (AUDIT; Barbor, Higgins-Biddle, Saunders, & Monteiro, 2001); автори вимірювали очікувану й зовнішню стигми в респондентів зі слуховою депривацією за допомогою опитувальника (Quinn, Chaudoir, 2009). Внутрішню стигму науковці дослідили на основі 5 тверджень окремої субшкали із шкали стигми, розробленими такими авторами (Berger, Ferrans, Lashley, 2001; оригінальна назва - HIV Stigma Scale); скорочена шкала стійкості (Smith, Dalen, Wiggins, Tooley, Christopher, Bernard, 2008; оригінальна назва - Brief Resilience Scale (BRS)); шкала пошуку переваг (розроблені Carver, Antoni, 2004). Респонденти заповнювали окремо виділену субшкалу акультурації (автори обрали лише шкалу глухої акультурації). (Mousley, Chaudoir, 2018).

Результати статистичного аналізу відповідей респондентів показали, що 68,8 % опитаних мають як рівні, так і вищі показники депресивних симптомів. Учасники також продемонстрували середні показники рівнів тривоги, якості життя, очікуваної й зовнішньої стигми, а також середній рівень стійкості. Зате мають низькі прояви інтерналізованої, або внутрішньої стигми. Опитувані мають високий рівень пошуку переваг у складних ситуаціях (Mousley, Chaudoir, 2018).

Науковці підводять підсумки, що зовнішня стигма має прямий негативний вплив на благополуччя серед осіб з порушеннями слуху. Менший вплив здійснює на благополуччя таких осіб очікувана та внутрішня стигми. Вживання алкоголю респондентами автори не знайшли значущого статистичного зв'язку з іншими змінними. Незначні статистичні зв'язки, що психологічна стійкість, або пошук переваг у складних ситуаціях, частково перешкоджає впливу зовнішньої стигми на благополуччя таких осіб (Mousley, Chaudoir, 2018).

Датські вчені (Charman, Dammeyer, 2017) досліджували психологічні питання впливу глухої ідентичності на психологічне благополуччя осіб з порушеннями слуху. Загальний обсяг вибірки – 839 респондентів з порушеннями слуху, віком від 18-64 років. Було проведено онлайн-опитування, із використанням психодіагностичних методик: для вимірювання культурної ідентичності респондентів з порушеннями слуху, автори сконструювали одне питання, з наступним формулюванням: «Як Ви вважаєте, ви більш ближчі до

глухих людей, чи до чуючих?». Варіантами відповідей були: «до глухих людей», «до чуючих», «обидва», «до жодних з них»; індекс благополуччя, складений Всесвітньою організацією охорони здоров'я (скорочена оригінальна назва - WHO-5; Topp, Østergaard, Søndergaard, & Bech, 2015) і містить всього 5 тверджень, за допомогою чого досліджували суб'єктивне психологічне благополуччя в учасників дослідження; автори створили анкету, з наступними важливими показниками, як: вік, стать, додаткові порушення здоров'я, рівень володіння жестовою мовою, втрата слуху у батьків (тільки один з них, чи обоє мають порушення слуху); тип закладу освіти; наявність дискримінації; ступінь втрати слуху; рівень освіти; наявність кохлеарного слухопротезування (Charman, Dammeyer, 2017).

Після обробки й аналізу даних, науковці отримали такі результати дослідження, що низький рівень психологічного благополуччя мають респонденти, котрі є маргінальними (не відносять себе до жодних з культур). Найвищі показники психологічного благополуччя мають респонденти з бікультурною ідентичністю (66, 9 - середнє арифметичне) (Charman, Dammeyer, 2017). Ті респонденти, які мають результат глухої ідентичності, або бікультурної ідентичності, відвідували спеціалізований заклад освіти для осіб з порушеннями слуху. Досліджувані з глухою ідентичністю мають гарно розвинуті жестомовні навички і мають значну втрату слуху, у порівнянні з респондентами інших ідентичностей (маргінальна ідентичність, ідентичність з тими, хто чуєть, бікультурна). Що стосується кохлеарного імплантування, то таке протезування найменш притаманне в респондентів з глухою ідентичністю порівняно з іншими групами досліджуваних (Charman, Dammeyer, 2017).

Респонденти з маргінальною ідентичністю мають здебільшого додаткові порушення здоров'я, у порівнянні з респондентами глухої ідентичності. Найкращий рівень освіти продемонстрували респонденти, які ототожнюють себе з тими, хто чуєть (Charman, Dammeyer, 2017). Згідно з результатами дослідження, опитувані з маргінальною й глухою ідентичностями, частіше за інших ідентичностей, стверджували, що підлягали впливу дискримінації через їх втрату слуху, а найменший рівень дискримінації по слуху – у досліджуваних, які ототожнюють себе з тими, хто чуєть (Charman, Dammeyer, 2017).

Модель регресії, складена авторами, показала, що культурна ідентичність суттєво впливає на дисперсію психологічного благополуччя в осіб з порушеннями слуху, також тип ідентичності значно впливає на рівень освіти, на наявність додаткових порушень здоров'я і відчуття дискримінації через слух. Останні змінні також впливають на психологічне благополуччя (Charman, Dammeyer, 2017).

Таким чином, теоретичний огляд зарубіжної наукової психологічної літератури показав, що існують різні види чинників, які прямо чи опосередковано впливають на психологічне благополуччя осіб з порушеннями слуху. З іншого боку, в літературі відстежується загальна тенденція досліджувати психологічне благополуччя цих осіб крізь призму культурної ідентичності осіб із порушеннями слуху, від якої залежить подальша успішна соціалізація і розвиток психологічної

стійкості таких осіб з втратою слуху. У науковій літературі зафіксовано вивчення дискримінації і видів стигми як значущих соціальних чинників психологічного благополуччя таких осіб. Оскільки відчуття дискримінації через слух і наявність стигми сприяють негативному розвитку «Я-концепції» таких осіб, в гіршому випадку створюють небажаний комплекс гандикапу, що у свою чергу суттєво порушують адаптацію до сприймання особливостей свого здоров'я й психологічне здоров'я осіб з порушеннями слуху.

Враховуючи викладене та аналіз наукової думки про зміст, структуру та чинники суб'єктивного благополуччя як психологічного конструкту, ми створили концептуальну та операціональну моделі дисертаційного дослідження (рис.1, табл..2).

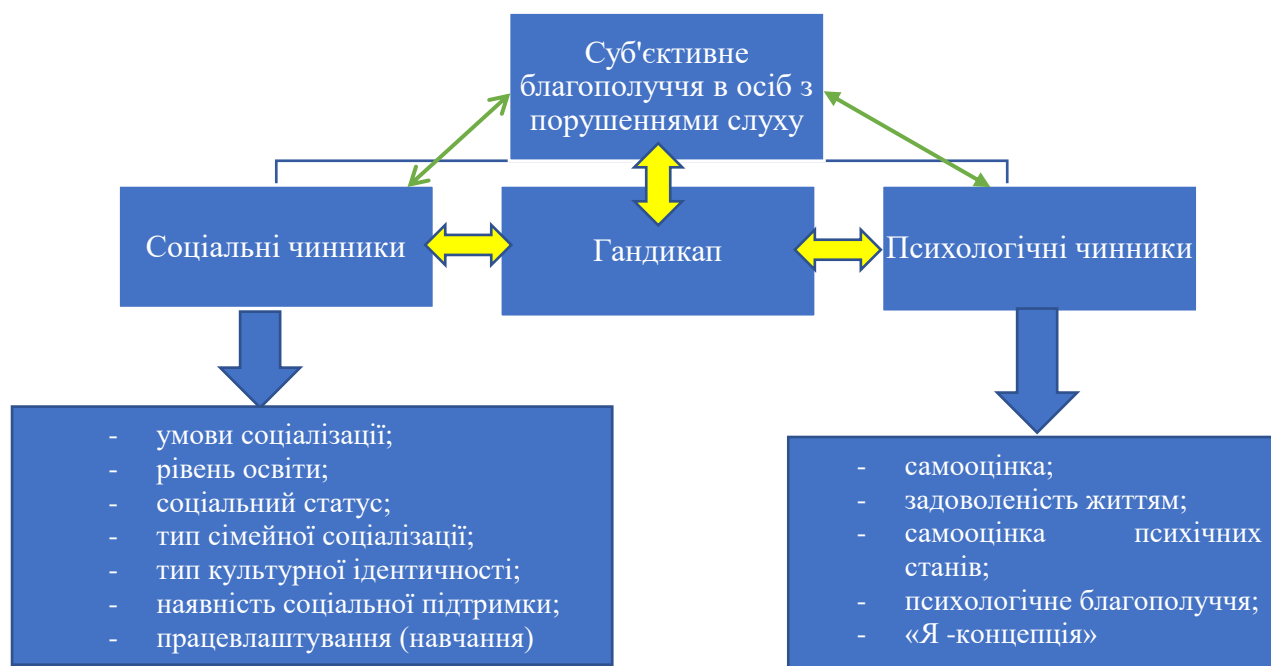

Рис. 1. Концептуальна модель дослідження структури та чинників суб'єктивного благополуччя в осіб з порушеннями слуху

Суб'єктивне благополуччя – це досить складний конструкт. У ньому перебувають у взаємозв'язку різноманітні чинники, серед них є культурні, духовні, соціальні, економічні, фізичні, психологічні та інші чинники. У нашому дослідженні будуть розглянуті тільки два види чинників суб'єктивного благополуччя в осіб з порушеннями слуху: соціальні та психологічні як найбільш значущі для такої категорії осіб.

До соціальних чинників відносимо деякі демографічні складові, умови соціалізації, тип культурної ідентичності осіб з порушеннями слуху, наявність соціальної підтримки.

До психологічних чинників відносимо: самооцінку; задоволеність життям; самооцінку психічних станів; психологічне благополуччя; «Я -концепцію» в осіб з порушеннями слуху.

Операціональна модель дослідження структури та чинників суб'єктивного благополуччя в осіб з порушеннями слуху

1.	Самооцінка	Шкала визначення самооцінки М.Розенберга.	Визначає самооцінку, самоповагу, одночасно досліджуючи позитивні й негативні відчуття про себе як особистість.
2.	Задоволеність життям	Шкала задоволеності життям Е.Дінера	Визначення суб'єктивного ступеня задоволеності життям особами із слуховою депривацією.
3.	Самооцінка психічних станів	Тест «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка	Дає змогу вивчити тривожність, ригідність, фрустрація, агресивність як неадаптивні психічні стани.
4.	Соціальна підтримка	Шкала соціальної підтримки Г. Зіммета	Досліджує соціальну підтримку осіб з порушеннями слуху з боку друзів, батьків та таке ін.
5.	Гандикап в осіб з порушеннями слуху	Опитувальник гандикапу у дорослих з порушеннями слуху (оригінальна назва –Hearing Handicap Inventory for adults (ННІА))	Шкала допомагає вивчити проблеми, які спричиняє втрата слуху в респондентів в повсякденному житті.
6.	Психологічне благополуччя	Опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф.	Визначає психологічне благополуччя та його складові.
7.	«Я-концепція»	Проективний тест М.Куна, Т.Макпартленда «Хто Я»	Визначає особливості ідентичності осіб із втратою слуху (характеристики сприйняття особистістю самого себе, Я-концепцію).
8	Тип культурної ідентичності в осіб з порушеннями слуху	Шкала розвитку глухої ідентичності Н. Глікмана та ін.	Дає можливість визначити 4 типи культурної ідентичності в осіб із слуховою депривацією.
9.	Вивчення соціальних та демографічних факторів, що впливають на суб'єктивне благополуччя в осіб з порушеннями слуху	Створення авторської анкети для респондентів з порушеннями слуху	(дає інформацію про вік, стать, навчання/працевлаштування, відомості про батьків, стосунки, ступінь втрати слуху, застосування слухових апаратів/кохлеарних імплантів тощо).

Для вимірювання соціальних чинників використовуємо такий психодіагностичний інструментарій: шкалу соціальної підтримки Г. Зіммета; шкалу розвитку глухої ідентичності Н. Глікмана та ін.; авторську анкету для вивчення демографічних факторів і соціальну ситуацію розвитку.

Для дослідження психологічних чинників ми обрали такі методики: шкалу визначення самооцінки М.Розенберга; шкалу задоволеності життям Е.Дінера; тесту «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка; опитувальника «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф; проективного тесту М. Куна, Т.Макпартленда «Хто Я».

Втрата слуху може спричинити багато проблем психологічного характеру в житті особи з втратою слуху, особливо якщо ця втрата значна, якщо особа не своєчасно отримала якісне слухопротезування, якщо особа володіє тільки жестовою мовою, а оточуючі її не розуміють і поряд немає перекладача жестової мови і таке інше.

Для визначення ступеня впливу втрати слуху на якість життя ми обрали опитувальник гандикапу в дорослих з порушеннями слуху (Hearing Handicap Inventory for adults (ННІА)). Вказаний інструмент є універсальним як для психологів, так і для аудіометристів при дослідженні осіб із різним ступенем слухової депривації.

Висновки

Суб'єктивне благополуччя є однією найбільш актуальних досліджуваних проблем сучасної психології.

Дослідження проходять у двох аспектах:

- благополуччя вивчають як психологічний конструкт;
- вивчення суб'єктивного благополуччя окремих категорій осіб.

Наше дослідження присвячено вивченню чинників суб'єктивного благополуччя в осіб з порушеннями слуху. Більшість психодіагностичного інструментарію перекладено з англійської та потребує адаптації й апробації методик на валідність та надійність, перш ніж буде застосований на практиці.

Проведення анонсованого дослідження сприятиме створенню програми психологічного для осіб з порушеннями слуху з метою сприяння поліпшенню їх суб'єктивного благополуччя.

Перспективою дослідження вважаємо проведення емпіричного дослідження суб'єктивного благополуччя в осіб з порушеннями слуху в Україні, яке сприятиме виокремленню соціальних та психологічних чинників, що дійсно суттєво впливають на благополуччя таких осіб та стане підґрунтям для створення програми психологічного супроводу для осіб із слуховою депривацією й авторського опитувальника благополуччя, який би враховував їх психологічні особливості.

Автори заявляють про відсутність **конфлікту інтересів**.

Література

Rosenberg, M. Society and the adolescent self-image. Princeton, NJ: Princeton University Press. 1965. URL:

https://fetzer.org/sites/default/files/images/stories/pdf/selfmeasures/Self_Measures_for_Self-Esteem_ROSENBERG_SELF-ESTEEM.pdf

- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*. 1985. № 49, P. 71-75.
- Zimet, G. D.. The Multidimensional Scale of Perceived Social Support / Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K.. *Journal of Personality Assessment*. 1988. 52(1). P. 30–41. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa5201_2
- Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Самара.: Бахрах-М, 2001. С. 141-145.
- Newman C.W, Weinstein B.E, Jacobson G.P, et al. Test-retest reliability of the Hearing Handicap Inventory for Adults. *Ear Hear*.1991. 12 P. 355–357.
- Ryff, C. D.. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1989. № 57, 1069-1081.
- Kuhn M. H., McPartland T. S. An Empirical Investigation of Self-Attitudes. *American Sociological Review*, Vol. 19. No. 1. 1954. P.68-76.
- Конституція України: від 28.06.1996 р. № 30: станом на 01.01.2020. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 19.12.2017 № 2249-VIII: станом на 01.07.2022 (преамбула Закону). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
- Степин В. С. Типологія науочної раціональності и синергетика // *Філософія освіти*. Philosophy of Education. 2017. № 1. URL: file:///C:/Users/AdminPC/Downloads/PhilEdu_2017_1_3.pdf
- Психологія соціального буття Густава Шпета (до 140-річчя з дня народження та 185 - річчя заснування Київського національного університету імені Тараса Шевченка). Міжнародне наукове видання. / Власова О. та ін. / За заг. редакцією Власової О., Луньова В. Київ-Гамільтон: Accent Graphics Communications & Publishing, 2019. 303 с. URL: <https://www.google.com/search?q=UAPED.COM>
- Ryan R.M., Deci E.L. The darker and brighter sides of human existence: Basic psychological needs as a unifying concept. *Psychological Inquiry*. 2000. Vol. 11. P. 319–338.
- Diener E., Larsen R. J., Levine S., Emmons R. A. Frequency and intensity: Dimensions underlying positive and negative affect. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1985. № 48. P. 1253–1265.
- Diener E. The science of well-being: the collected. Series: *Social Indicators Research Series*. 2009. № 37. P. 274.
- Magnus K. A, Diener E. Longitudinal analysis of personality, life events, and subjective wellbeing. *Paper presented at the Sixty-third Annual Meeting of the Midwestern Psychological Association* (May 2–4). Chicago, 1991. P. 32.
- Schimmack U. The structure of subjective well-being. / ed/ by M. Eid, R. Larsen. New York : Guilford Press, 2008. P. 97–123.

- Ryff C. D. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1989. № 57. P. 1069–1081.
- Ryff C. D., Keyes C. L. M. The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1995. № 4. № 69. P. 719–727.
- Diener E., Oishi S., Lucas R. E. Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology*. 2003. № 54. P. 403–425.
- Ryan R. M., Deci E. L. On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*. 2001. № 52. P. 141–166.
- Селигман М. Новая позитивная психология: научный взгляд на счастье и смысл жизни (пер. с англ.). М.: София, 2006. 368 с.
- Larsen R. J., Diener E., Emmons R. A. An evaluation of subjective well-being measures. *Social Indicators Research*. 1985. № 17. P. 1–18.
- Lyubomirsky S., King L., Diener E. The benefits of frequent positive affect: Does happiness lead to success? *Psychological Bulletin*. 2005. № 131. P. 803–855.
- Данильченко Т. В. Суб'єктивне соціальне благополуччя: психологічний вимір: монографія. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Чернігів: Десна Поліграф, 2016. 543 с.
- Самодетермінація психологічного благополуччя особистості: монографія / Л. З. Сердюк та ін./ за ред. Л. З. Сердюк. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. С.8, 11,12,155.
- Serdiuk, L. Psychological well-being of future specialists in the integrated educational environment and the factors of its formation. *Social welfare: interdisciplinary approach*. 2011. № 1. С. 44–51.
- Сердюк Л. З., Шамич О. М.. Самодетермінація особистості як психологічна основа її самореалізації. *Актуальні проблеми психології*. 2017. № 13(6). С. 164–173.
- Joronen K., Astedt- Kurki P. Familial contribution to adolescent subjective well-being. *International Journal of Nursing Practice*. 2005. № 11. С. 125–133.
- Luhmann, Maike, Krasko, Julia, Terwiel, Sophia. Subjective well-being as a dynamic construct. 2021. P. 1231, 1241. DOI: 10.1016/b978-0-12-813995-0.00048-0
- Glickman, N. S., Carey, J. C.. Measuring deaf cultural identities: A preliminary investigation. *Rehabilitation Psychology*. 1993. № 38 (4). С. 275–283. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0080304>
- Ставицький О. О. Психологія гандикапізму. Рівне: Принт Хаус, 2011. С.33.
- Ставицький О. О. Методика діагностики комплексу гандикапу в людей з особливими потребами. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології» Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України /за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський, 2012. Вип. 16. С. 781-782.

- Muñoz, K., Baughman, K., Meibos, A., Ong, C. W., & Twohig, M. P.. Psychosocial Well-Being of Adults Who Are Deaf or Hard of Hearing. *Journal of the American Academy of Audiology*. 2021. № 32(2). C. 83–89. DOI: <https://doi.org/10.1055/s-0040-1718928>
- Nemčić, R.M., Bradaric-Joncic, Sandra. The relationship between cultural identity and self-esteem, satisfaction with life and psychological health in deaf and hard of hearing persons. 2016. *Govor*. № 33 (1). C. 3. URL: https://www.researchgate.net/publication/317766372_The_relationship_between_cultural_identity_and_self-esteem_satisfaction_with_life_and_psychological_health_in_deaf_and_hard_of_hearing_persons
- Mulderrig K.E, Rogers S. Deaf Cultural Identification, Cochlear Implants, and Life Satisfaction. *Canadian Acoustics*. 2019. Vol. 47. Issue 3. C. 20-21. URL: <https://jcaa.caa-aca.ca/index.php/jcaa/article/view/3345>
- Victoria L Mousley, Stephenie R Chaudoir. Deaf Stigma: Links Between Stigma and Well-Being Among Deaf Emerging Adults. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*. 2018. Vol. 23. Issue 4. P. 341–350
- Madeleine Chapman, Jesper Dammeyer, The Significance of Deaf Identity for Psychological Well-Being, *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*. 2017. Vol. 22. Issue 2. P. 187-194. DOI: <https://doi.org/10.1093/deafed/enw073>

